

Справа «Яременко проти України» ("Yaremenko v. Ukraine")

У рішенні, ухваленому 12 червня 2008 року у справі «Яременко проти України», Суд постановив, що:

- не було порушено ст. 3 Конвенції в частині неналежного поводження із заявником;
- було порушено ст. 3 Конвенції стосовно неспроможності органів провести ефективне розслідування скарги заявника на неналежне поводження з ним;
- було порушено ч. 1 та п. «с» ч. 3 ст. 6 Конвенції (право на справедливий суд та право на правову допомогу).

Оскільки заявник не звернувся про призначення йому компенсації моральної шкоди відповідно до ст. 41 Конвенції, Суд не вирішував питання про застосування цієї статті.

Обставини справи

Заявник Олександр Володимирович Яременко є громадянином України, народився 1976 року і нині відбуває у Житомирській тюрмі кримінальне покарання у вигляді довічного ув'язнення.

Справа стосується скарг заявника на неналежне поводження з ним під час перебування під вартою та на неспроможність державних органів провести належне розслідування цих скарг.

27 січня 2001 року п. Яременка було заарештовано за підозрою у вчиненні вбивства та низки інших злочинів. Його доправили до Харківського районного відділу міліції м. Києва. Того самого дня заявник звернувся з клопотанням про допущення п. Х. до справи як його захисника. Клопотання було задоволено і адвокат Х. був присутнім на першому допиті п. Яременка. На початку лютого 2001 року було проведено ще один допит заявника, під час якого слідчі намагалися

з'ясувати можливу причетність заявника до вчинення іншого вбивства – вбивства таксиста у 1998 році. Цей злочин було кваліфіковано як «заподіяння тяжких тілесних ушкоджень, що призвели до смерті». Згідно національного закону участь захисника не була обов'язковою у цій справі. Відтак заявник підписав документ про відмову від захисника. Після цього було проведено допит п. Яременка, під час якого він зізнався у вчиненні разом з С. злочину у 1998 році (справа таксиста). Того самого дня справу було передано до прокуратури Харківського району на тій підставі, що дії заявника могли бути кваліфіковані як вбивство.

2 лютого 2001 року у присутності захисника заявник відмовився від причетності до злочину 1998 року. Того ж дня заявник підписав відмову від свого захисника Х. Заявник пояснював свою відмову тим, що адвокат перешкоджав йому зізнатися у злочині 1998 року. 2 лютого 2001 року захисника Х. було усунуто від ведення справи п. Яременка. Адвокату було вказано на порушення професійної етики, яке виявилось у тому, що він схиляв свого підзахисного до визнання його невинуватості та до відмови від частини показів (зізнання), даних попередньо. Пізніше (у листі 2001 року) заявник повідомив, що підписав відмову від захисту заявника внаслідок тиску працівників міліції та слідчого. Згодом адвоката Х. знову було допущено до участі у справі. Відтак допит заявника 8 червня 2001 року проводився у присутності Х. Тоді заявник однозначно наполягав на тому, що він не вчиняв злочин щодо таксиста, і зазначав, що був змушений зізнатися у його вчиненні під тиском працівників міліції.

У листопаді 2001 року Апеляційний суд м. Києва визнав заявника та С. винними у вчиненні злочину 1998 року та злочинів 2001 року і засудив їх до довічного ув'язнення. Цей суд не взяв до уваги те, що заявники заперечували свою причетність до злочину 1998 року. Натомість суд прийняв як доказ зізнання п. Яременка у вчиненні цього злочину, яке було зроблено ним на попередньому слідстві. Суд пояснив свою позицію тим,

що відповідне зізнання було детальним та послідовним. Верховний Суд України підтримав вирок Апеляційного суду м. Києва.

Заявник стверджував, що 1 лютого 2001 року він зазнав побоїв від працівників міліції, котрі у такий спосіб змусили його підписати відмову від захисника та зробити зізнання у вчиненні злочину 1998 року. Вже 2 лютого 2001 року заявник повідомив адвоката Х. про ці події. Захисник порадив п. Яременку наполягати на своїй невинуватості та поскаржитися на неналежне поводження. 13 лютого 2001 року заявника перевели до слідчого ізолятора. По прибутті туди заявника оглянув лікар та підписав висновок про задовільний стан його здоров'я. Пан Яременко тоді не звернувся зі скаргою на неналежне поводження. Однак з такою скаргою звернулася його дружина. Вона прохала про вилучення з матеріалів справи зізнання свого чоловіка у вчиненні злочинів 1998 року. Однак прокурор у відповідь на цю заяву не порушив кримінальну справу. Згодом і сам заявник подав скаргу на неналежне поводження з ним з боку працівників міліції, а також оскаржив дії Г., слідчого прокуратури, який займався цією справою. Але скаргу заявника було передано Г. для її вивчення у зв'язку з розслідуванням справи проти заявника. Зрештою відмова заявника від зізнання та його твердження про неналежне поводження були визнані необґрунтованими.

Зміст рішення Суду

Спираючись на ст. 3 Конвенції, заявник скаржився на те, що був підданий неналежному поводженню, а також на неспроможність органів провести адекватне розслідування його скарги. Пан Яременко також зазначав про порушення ч. 1 ст. 6 Конвенції, стверджуючи про несправедливість провадження у його справі, оскільки його примусили до самозвинувачення у злочині. Крім того, заявник стверджував про незаконність усунення його адвоката від участі у справі, зазначаючи про порушення п. «с» ч. 3 ст. 6 Конвенції.

Суд передусім відзначив, що не було проведено жодного медичного огляду заявника у відповідь на його скаргу та скаргу його адвоката на неналежне поводження. Відтак у справі немає жодних доказів, які підтверджували б неналежне поводження із заявником. До того ж, медичний огляд п. Яременка, проведений у слідчому ізоляторі 13 лютого 2001 року, не виявив жодних ознак тілесних ушкоджень. Втім Суд дійшов висновку про те, що певні обставини таки викликали підозри щодо ймовірності застосування до заявника психічного та фізичного тиску 1 лютого 2001 року під час його перебування у районному відділі міліції. Такою обставиною була, зокрема, негайна відмова заявника від зізнання у злочині, з якою він звернувся наступного дня відразу після зустрічі із захисником. Зрештою, медичний огляд 13 лютого 2001 року проводився не з метою перевірки скарг заявника на неналежне поводження. Це був звичайний плановий огляд.

Зважаючи на усі доступні дані загалом, Суд визнав, що у справі не може бути встановлено факту неналежного поводження із заявником з огляду на недостатність відповідних доказів. Відтак Суд визнав, що не було порушення ст. 3 Конвенції.

Суд дійшов висновку, що розслідування скарг заявника на неналежне поводження супроводжувалось серйозними недоліками. Зокрема не було проведено вчасно спеціальне медичне обстеження. Хоча клопотання про його проведення було заявлено адвокатом відразу на наступний день після того, як незаконне поводження, за словами заявника, мало місце. Суд звернув увагу на те, що прокурор вирішив не порушувати кримінальну справу у відповідь на заяву дружини заявника. Це рішення було прийнято без проведення хоча б якихось слідчих дій. Натомість, на думку Суду, для незацікавленої особи – слідчого – було б достатньо інформації, наданої дружиною заявника, аби встановити винуватців можливого злочину.

Суд далі відзначив, що розслідуванню скарг заявника на неналежне поводження бракувало необхідної незалежності та об'єктивності. Насправді той самий слідчий прокуратури, який, за словами заявника, застосовував до нього незаконні методи, проводив далі допити заявника та працівників міліції стосовно неналежного поводження з ним.

Отож, Суд дійшов висновку, що органи влади виявилися неспроможними виконати вимоги ст. 3 Конвенції в частині проведення ефективного та незалежного розслідування відповідних скарг заявника.

Суд відзначив, що слідчий усунув адвоката від справи після того, як той порадив заявнику відмовитися давати показання, аби не сказати нічого такого, що могло би бути використано проти нього. Тому Суд має серйозні підстави вважати, що заявник підписав зізнання всупереч своїй волі.

Суд вказав на непроведення компетентними органами належного розслідування у відповідь на заяву п. Яременка про те, що його зізнання було отримане незаконним шляхом. Суд визнав, що використання цього документу у суді порушувало право заявника не свідчити проти себе, гарантоване ч. 1 ст. 6 Конвенції.

Суд відзначив, що визнання заявника винним у вчиненні злочину 1998 року ґрунтувалося головним чином на його зізнанні, яке було отримане слідчими у відсутності адвоката заявника. До того ж, наступного дня після вчинення цього зізнання заявник його заперечив. І хоча згодом, у березні 2001 року, він знову його підтвердив, проте надалі заявник безповоротно став на позицію відмови від нього.

Суд шокував той факт, що заявника процесуально було поставлено у таку ситуацію, в якій він був змушений відмовитися від адвоката і свідчити проти себе.

Суд відзначив, що обставини вчинення заявником зізнання без присутності адвоката та відмови від цього зізнання наступного дня, коли адвокат вже був присутнім при допиті, свідчать про вразливість ситуації

заявника та про його справжню потребу в отриманні належної юридичної допомоги. Натомість 1 лютого 2001 року п. Яременка було позбавлено можливості отримати допомогу від захисника. І це сталося внаслідок застосування слідчим райвідділу міліції своїх дискреційних повноважень стосовно кваліфікації злочину, який інкримінувався заявнику.

Суд відзначив, що обставини усунення адвоката Х. від участі у справі 2 лютого 2001 року, за очевидною відсутністю законних підстав для цього, викликали серйозні питання стосовно справедливості процесу загалом. Тому Суд постановив, що було порушено ч.3 (с) ст. 6 Конвенції.